

Szindbád bevonult

– Jegyzetek Krúdy Gyula: A muskétás című köteteről –

„A muskétás” címmel Krúdy Gyula életmű-anyagából katonai tárgyú elbeszéléseket szedett csokorba a Zrínyi Katonai Kiadó. A kötetet lapozgatva elgondolom, hogy többen most talán elmosolyodnak; meglehet, Karinthy Frigyes „42-es mozsárágyú” című ragyogó Krúdy-paródiája jut eszükbe, netán valamiféle „Svejk-iáda”, esetleg Hofi röhögőtető katonatémái. Nem lenne csoda, ha többen a kötet kézbevételekor ilyenekre gondolnának; Krúdy maga teremtett élete, sorsa körül egy mondanivalót, amit a polgári írászat még tovább torzított – a különben pompásan megírt „Szindbád hazamegy” című Márai-kisregényben Krúdy olyan kávéházi lovag, aki kislánya születésnapjára honoráriumokért kilíncsel a szerkesztőségekben, de mire hazaér, már egy vasa sincs... Krúdy a nők roppant szakértőjeként is mutatkozva, itt ugyancsak teremtett maga körül egy mondanivalót, amire Satanela, Krúdy első felesége, maga is írónő, a Modern kávéházban, a pesti Duna-parton, a 40-es évek elején azt mondta nekem, hogy az egész „mese habbal”. És lehet, hogy mint nagy étvágyú ember, a valóságban – diétázott. S a bort is csak kis kortyokban itta.

De a látszat más volt, s a látszat roppant fontos dolog. Hemingway is vadlővő titánnak mutatkozott egy olyan világban, ahol a testi erőszak volt sikkes. „Együtt üvöltözni a farkasokkal” – mondják a biblia ókori bölcs írástudói. Valahogy így függnek össze a dolgok a látszat és valóság írói aspektusaival. Hogy a látszat mennyire valóságérvényű, arra jó példa többek között Huszárík Zoltán „Szindbád” című filmje is, amelynek édeskés – a szoknya és gasztronómia témáit csillogtató – világából is csak nehezen lehetett kihámozni annak a realista írónak az igazi életérzéseit (amikor például az emeletről lezuhan valaki, a döbbenetes valóság művészi felkiáltójeleként), akit Hatvany Lajos „biedermeierbe csomagolt bombának”, Komlós Aladár pedig antifeudalista és antikapitalista romantikusnak tartott – jómagam, aki közel fél évszázada foglalkozom Krúdyval, 18-as és 19-es köztársaságaink olyan történelmi dalnokának tartom őt, aki lírai gyöngy-sorokat tudott írni a szegény gyerekek margitszigeti bevonulásáról 1919-ben, aki az „Aszszonyságok díja” című regényremekében meg-

rázó, hiteles, művészi képet fest a múlt társadalmi konfliktusairól, s aki a 20-as évek ellenforradalmi tobzódása idején is képet tudott adni a Tanácsköztársaság – konkrétan Kun Béla – még ma is példaként szolgáló kiadói politikájáról stb. Nem véletlenek ezek: Krúdynak apai ágon Mátyás király olasz feleségével, Beatrix-szel bejött, az egykori „fekete seregben” szolgált, olasz szakácsok voltak az ősei, anyja pedig a szarvasi–nyíregyházi szlovák–magyar szegénységből kikerült, írni-olvasni alig tudó Csákányi Julianna volt. Ahogy mondták akkoriban, „egy tót cselédlány”, aki az ügyvéd Krúdy-papának segített a szlovák nyelvű kliensek panaszainak tolmácsolásánál..., de mindez már egy modern művészetpszichológiai tanulmány, vagy még inkább, egy immár igen időszerű monográfia témája lehetne; amelyben talán azt is ki lehetne bogozni, miként polgárosultak az egykori olasz szakácsok Magyarországon; igaz-e az ő esetükben is az a verzió, amit Krúdy említ valahol, hogy – nem tudván fizetni a királyok, mivel Magyarországon már régen is kevés volt a pénz – olykor egész falvat kaptak Szabolcs megyében jutalmul „y”-onokat, esetleg némi kiváltsággal is, egyes adatok szerint ilyen kiváltságos jobbágyfalvak más megyékben is voltak (például Borsod).

Ami a dolog lényege: ez a kötet nem vicces adomák gyűjteménye. A kötetnek fele sem tréfa: vaskos, nehéz sorsú, élet-halál ügyek bonyolódnak itt, megrázó katonatörténetek, még akkor is, ha nincs híján Krúdynak ez a világa sem annak a derűs bájnak, ami Krúdy minden anyagát átszövi, beleértve a nők és a konyha dolgait ebben a kötetben is. Ami a katonatörténeteket illeti, a kötet talán lehetett volna nagyobb, teljesebb, tematikusabb is, átfogva Krúdy egész életművét, s abból is jobban Rákóczi, Kossuth, Károlyi és Kun Béla korszakait, de a kiadó így is jó munkát végzett. A kiadó legnagyobb dicsérete, ha elmondhatjuk: a könyvet nem lehet letenni. Még annak sem, akinek a novellák más kötetekből már visszaköszönnek. De mintha ebben az összeállításban minden más, minden kicsit feszesebb lenne, mintha Szindbád tényleg „bevonult volna”. Zsoldos katonát dobnak összekötözve farkasok közé olyan nők, akiket botlásaikért kegyetlen bűnhődésre ítél a kor. A Kaszinó párbajozni küldi egyik ezre-

desét. Hajmeresztően érdekes-izgalmas történet. S a kötet közepén valahol megkondul Krúdy csodálatos „harangja”: a 48-as szabad-ságharc emigráns katonáit látjuk, emberi-lelki nyomorúságaikban, elesettségükben, sváíci városok füstös termeiben, lebujaiban. Lehetne mondani, hogy mi köze ezeknek a történeteknek egy modern katonapolitikai-esztétikai szemlélethez? Mi az érdekes abban, hogy piacra jár egy nyugdíjas altábornagy? Mi az érdekes a középkor, az újkor elmúlt romantikáiban? Krúdy írásai – emberi megközelítések. Az élet és (most) a katonai vállalkások konfliktusait látjuk fel-fellobbanni. Történelemkönyvet olvasunk – zsebkönyvben. „Az apám képe. Katonakorából való képe” – mondja Szindbádnak a barna kis cukrázsné. És Szindbád a félve átnyújtott kis medaillonban ráismer ifjúkori katonaképére. Megismerkedünk Vizsuta Bellával, akinek látásától az öreg zsidó kereskedők nem tudnak összeadni és kivonni. Megtudjuk, ki volt Szegilongi, a rulettózó orgonamester. A katonaeletet ezer szál köti a civil élethez, ami tele van most is Krúdy felülmúlhatatlan panoptikumával. Látjuk a hadnagyt, aki csak a bort és szerelmet veszi komolyan. Valamilyen „harcállásponton” Nyírfői Oszkár haditudósító különféle kalandokba keveredik, s olyan „melékkérdések” is beleszövődnek a történetekbe, hogy mire is való a háború; színes alakok végtelen sora bukkan fel előttünk, s egy olyan pillanatot is bevilágít Krúdy, amikor a tepertőt Vajda János verseibe csomagolják.

Ez a művészi értékű kis zsebkönyv olyan remekmű, ami több mindenhez kedvet csinálhat. Mindenekelőtt kedvet csinálhat Krúdyhoz, aki ettől és néhány más anyagától eltekintve nem kifejezetten olvasmányos író, bár egy-egy mellékmondatában olykor több van, mint sok úgynevezett olvasmányos könyv egész anyagában. Krúdynek a centenáriumi alkalmából elindított életmű-anyaga lassan a 20. vasikos kötethez közeledik (egy-egy kötet 500–600 oldal, olykor több is). Ezeknek a köteteknek a jobb ismerete egyben a tegnapi, tegnapeelőtti Magyarország jobb ismerete is. Krúdy szépirodalmi írásai – többször elhangzott már – szociográfiai értékűek. Egyik legjobb példa erre a Tiszaeszlári Solymosi Eszter című dokumentumregény, ami a XIX. századi progresszió egyik fényes győzelmét mutatja be egy korabeli antiszemita fellángolás felett. De szociográfiai értékű – a néphagyományok lírai-irodalmi megörökítése révén – Krúdy Álmoskönyve is, ami ráadásul kicsit írói „haditett” is volt a 20-as években azzal a mottóval, hogy ha már Magyarországnak semmije sincsen, legalább

álmai legyenek. Felejthetetlenek Krúdy tájleírásai. „A Nyírség olyan, mint egy halott menyasszony” – írja Krúdy egykori szülőföldjéről. S ha már katonaeletről van szó, hadd jegyezzük meg: Krúdy nem volt sem urbánus, sem úgynevezett népi író, Krúdy egész Magyarország szerelmese volt, aki épp olyan otthonosan érezte magát a Váci utcában, mint a lajosmizsei pályaudvar restijében. Debrecenben ugyanúgy, mint Balatonfüreden vagy a Bakony vidékén. Krúdyt olvasva magunkhoz, embertársainkhoz is közelebb kerülünk. Krúdy jó kalauz a mi adott világunk jobb megértéséhez is. Barta András, aki Krúdy életműanyagát szerkeszti és Gedényi Mihállyal, Fülöp Lászlóval, Kozocsa Sándorral és az író lányával, Krúdy Zsuzsával és néhány más literátorral együtt Krúdy legjobb szakértői közé tartozik. Krúdyt olvasni annyi is, mint emberibb emberre válni, mint jobban megérteni a világot és kicsit jobban szeretni is, az arra méltó dolgokban, s ezek túlnőnek a szoknya és gasztronómia világán; Krúdy életművének legigazabb értelme a hazafiság, ami kivált megmutatkozik pompás történelmi regényeinek olvasásakor; de ez a hazafiság nem valami üres frázispufogatás – Krúdy még a királyok sorsát bogozgatva is megvizsgálja, ugyan mit főz az udvar és miként élék mézesheiteket a fiatalok, például az oly szerencsétlenül járt II. Lajos és neje, Habsburg Mária. Krúdy esztétikai-erkölcsi világának emelkedettsége a magyarázat arra, hogy – jöllehet sem úgynevezett parasztíró, sem munkásíró nem volt – a munkáshatalom 19-es győzelmét kevesen üdvözölték olyan őszintén, mint ő és a Kápolnai földosztás című remekében arra is példát ad, milyen mély érzések szunnyadtak benne a nehéz sorsú parasztság iránt. Irodalmi és társadalmi életünk egyik tragédiája, hogy Krúdy 1933-ban, 55 éves korában – mikor már majdcsak annyi könyvet írt, mint Jókai – keserű viszonyok között elpusztult – Horthy fővárosa kikapcsoltatta a villanyt a lakásából, mert nem tudta fizetni a lakbért; pedig a Podmaniczky Frigyesekről, Bárczi Istvánokról, s a főváros minden valamirevaló hazafiáról kevesen írtak annyit, mint éppen ő, és kevesen ismerték és szerették annyira ezt a várost, mint éppen ő. Akit nemcsak Óbuda, meg a Belváros, de a Ferencváros és a Józsefváros is a magáénak tekinthetne, hogy a Terézvárosról és a Ligetről és a város más részéről ne is beszéljünk. A Zrínyi Katonai Kiadó kötete méltó tisztelgés a nagy magyar író emléke előtt.

Dr. Berecz Miklós